

Рецензія

кандидата юридичних наук, доцента,

завідувача кафедри процесуального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Паскар Ауріки Лазорівни на дисертаційне дослідження

Кузняка Андрія Віталійовича «Надмірний формалізм

в адміністративному судочинстві України»

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена об'єктивними процесами реформування правової системи України, що відбуваються на тлі євроінтеграційних прагнень нашої держави та необхідності приведення національного судочинства у відповідність до високих стандартів Ради Європи й практики Європейського суду з прав людини. У фокусі цих трансформацій перебувають людина, її права та свободи, ефективний захист яких у сфері публічно-правових відносин покладено на адміністративні суди. Проте на шляху до реалізації цього фундаментального завдання дедалі частіше постає проблема надмірного формалізму, яка перетворює чітко регламентовані процесуальні правила із гарантій справедливості на штучні бюрократичні перепони, що фактично нівелюють право особи на доступ до правосуддя.

Особливої гостроти та нового виміру проблематика набуває в умовах тривалого воєнного стану в Україні. Об'єктивні труднощі, з якими стикаються учасники судового процесу (зокрема щодо дотримання процесуальних строків, збору доказів чи сплати судового збору), вимагають від судових органів максимальної гнучкості, людяності та відмови від суто механічного, формального підходу до застосування норм права. Практика, коли суди ставлять дотримання другорядних технічних чи фінансових вимог вище за сутність порушеного права особи, не лише суперечить засадам верховенства права, а й підриває довіру суспільства до судової гілки влади загалом. Крім того, стрімка цифровізація правосуддя та запровадження нових електронних інструментів,

попри очевидні переваги, також нерідко супроводжуються проявами нового, цифрового формалізму, що потребує негайного теоретичного осмислення.

Необхідність дослідження підтверджується й невпинним зростанням навантаження на судову систему, зокрема, суттєвим збільшенням кількості позовів в адміністративних судах за останні роки. За таких обставин суди гостро потребують чітких, науково обґрунтованих критеріїв, які б дозволили суддям балансувати між дотриманням процесуальної дисципліни (виправданим формалізмом) та недопущенням обмеження прав сторін (надмірним формалізмом). Дотепер у вітчизняній науці адміністративного права та процесу відсутні комплексні монографічні праці, присвячені цій темі, а наявні дослідження мали переважно фрагментарний характер і не враховували сучасних реалій правозастосування. Усе це в сукупності визначає високу теоретичну цінність, нагальну практичну потребу та своєчасність обраного автором напряму дослідження.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича відповідно до плану наукових досліджень кафедри відповідно до наукових тем кафедри «Процесуальне право: теоретико-правові засади, нормативно-правове забезпечення та перспективні напрямки розвитку» (державний реєстраційний номер 0120U103394), «Реформування процесуально-правових інститутів адвокатури, прокуратури та суду в умовах особливих правових режимів» (державний реєстраційний номер 0125U003449).

Тему дисертації затверджено рішенням Науково-технічної ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Ступінь обґрунтованості, достовірності та наукової зрілості висновків, положень і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні, визначається комплексним підходом до розв'язання фундаментальної науково-практичної проблеми – подолання надмірного формалізму в адміністративному судочинстві України. Висока репрезентативність отриманих результатів та їх об'єктивність ґрунтуються на всебічному використанні сучасного

методологічного інструментарію, який поєднує філософські, загальнонаукові та спеціальні юридичні методи пізнання. Завдяки послідовному застосуванню діалектичного методу авторові вдалося простежити генезу правової регламентації судових процедур та розкрити внутрішню суперечливість між суворим дотриманням процесуальної форми й забезпеченням сутності права на судовий захист. Системно-структурний підхід забезпечив аналіз надмірного формалізму не як поодиноких випадків судових помилок, а як цілісного деструктивного явища, що пронизує різні стадії адміністративного процесу — від стадії відкриття провадження до перегляду рішень судами вищих інстанцій. Застосування методів порівняння та моделювання уможливило виокремлення чітких критеріїв диференціації між легітимним процесуальним формалізмом, який гарантує рівність сторін і правову визначеність, та надмірним формалізмом, що перетворюється на інструмент обмеження доступу до суду.

Теоретичне підґрунтя дисертації характеризується фундаментальністю та глибиною. Наукові положення автора виведені із критичного аналізу здобутків сучасної правової думки, зокрема ключових концепцій вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі адміністративного права, процесу та загальної теорії права. Нормативну базу дослідження сформовано на принципах ієрархічності та системності: вона охоплює конституційні приписи, профільне процесуальне законодавство (Кодекс адміністративного судочинства України) та стратегічні державно-правові акти, спрямовані на адаптацію українського правосуддя до міжнародних та європейських стандартів.

Емпірична основа дисертації є репрезентативною та повністю підтверджує достовірність теоретичних висновків, сформульованих автором. У роботі застосовано комплексний підхід до збору та узагальнення практичних матеріалів, що включає ретельний моніторинг статистичних показників Державної судової адміністрації України щодо динаміки збільшення навантаження на суддівський корпус, аналіз актуальних правових позицій Верховного Суду з Єдиного державного реєстру судових рішень, а також системне вивчення практики Європейського суду з прав людини, яка визначає стандарти неприпустимості

обмеження права на справедливий суд. Такий масштабний аналізований масив практичного матеріалу дозволив авторів не просто констатувати наявність недоліків правозастосування, а виявити їх системні причини та змодельовати шляхи їх усунення.

Сформульовані в роботі рекомендації та висновки мають високий ступінь практичної цінності й спрямовані на реальне вдосконалення процесуального законодавства. Обґрунтованість запропонованих автором новел підтверджується розробкою конкретних змін та доповнень до низки статей КАС України, спрямованих на спрощення процедур, усунення технічних перешкод під час подання позовів і скарг, а також оптимізацію інституту усунення недоліків позовних заяв. Високий рівень вірогідності наукових результатів дисертації додатково засвідчується їх успішною публічною апробацією на численних міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також належним відображенням у наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України, що пройшли відповідне рецензування та експертну оцінку наукової спільноти.

Водночас окремої уваги заслуговують такі положення, що виносяться на захист:

1. Здійснено авторське комплексне дослідження категорії процесуального формалізму в межах адміністративного судочинства. Здобувачем запропоновано трактувати його як стан дотримання учасниками судового процесу вимог КАС України та відповідної процесуальної форми, що є базовою передумовою ефективного правосуддя. Наголошено, що процесуальний формалізм слід аналізувати через обов'язок суб'єктів процесу неухильно керуватися процесуальними нормами, оскільки їх ігнорування тягне за собою вагомі негативні наслідки. Автор обґрунтовано відносить процесуальний формалізм до засадничих принципів адміністративного процесу, який визначає порядок виконання правових формальностей, часових меж та способів реалізації процесуальних прав, регламентує вимоги до форми й змісту документів, гарантуючи при цьому захист прав учасників і досягнення завдань судочинства.

2. Удосконалено підходи до визначення основних проявів надмірного формалізму на стадії відкриття провадження та звернення до суду. Такими виявами визначено штучне створення судом перешкод для реалізації процесуальних прав під час перевірки форми позовних заяв, документів на підтвердження повноважень представників, копій матеріалів, сплати судового збору чи дотримання часових лімітів. Зазначено, що надмірна формалізація під час розгляду клопотань про поновлення строків суттєво обмежує доступ до правосуддя. На думку автора, це питання потребує гнучкого підходу та врахування конкретних життєвих обставин, а не автоматичного відхилення, оскільки це право не є абсолютним.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження загалом, вважаємо за необхідне звернути увагу на певні дискусійні положення та зауваження:

1. У межах наукової новизни здобувач пропонує доповнити статтю 169 КАС України частиною 11 такого змісту: «Суддя не може постановити ухвалу про залишення без руху та повернення позовної заяви з тих підстав, що можуть бути усунені під час підготовчого чи судового засідання». Зазначена новела є дискусійною з погляду процесуальної економії. Перенесення обов'язку щодо виправлення очевидних недоліків позовної заяви (наприклад, неналежне оформлення документів про повноваження представника чи помилки в суб'єктному складі) на стадію підготовчого засідання може призвести до штучного затягування розгляду справи та збільшення навантаження на суддів. Вважаємо за доцільне детальніше аргументувати, які саме конкретні недоліки позову автор пропонує вважати такими, що «можуть бути усунені під час засідання», аби уникнути зловживань процесуальними правами з боку недобросовісних позивачів.

2. У підрозділі 1.3 здобувач здійснює розмежування процесуального та надмірного формалізму. Проте, судячи з тексту анотації, автор відносить процесуальний формалізм до позитивних явищ (і навіть пропонує вважати його одним із принципів судового процесу), а надмірний формалізм — до негативних (як прояв правового пуризму чи бюрократизму). Межа між «розумним»

процесуальним формалізмом та «надмірним» є вкрай тонкою й оціночною. Дисертація виграла б від глибшого теоретико-методологічного обґрунтування чітких об'єктивних критеріїв (а не лише оціночних ознак, таких як «переважання процесу над результатом» чи «всупереч принципу розумності»), які дозволять практикуючому судді в кожній конкретній ситуації безпомилково диференціювати ці поняття без ризику скотитися в іншу крайність — надмірну гнучкість, що нівелює процесуальні правила.

Водночас висловлені дискусійні зауваження не применшують наукового значення дисертаційного дослідження Андрія Віталійовича Кузняка та не змінюють загальної позитивної оцінки його високого наукового рівня.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Відсутність порушень академічної доброчесності в дисертаційному дослідженні А. В. Кузняка «Надмірний формалізм в адміністративному судочинстві України» підтверджується суворим дотриманням автором морально-етичних і законодавчо визначених принципів наукової діяльності, що регламентуються Законом України «Про освіту» та Законом України «Про вищу освіту». Усі наукові положення, висновки, рекомендації та аналітичні узагальнення, представлені в роботі, є результатом самостійного наукового пошуку автора. У дисертації повністю відсутні ознаки академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації даних. Кожна наукова ідея, концепція чи дефініція, що були запозичені з праць вітчизняних та зарубіжних учених-адміністративістів, супроводжуються коректними, точними та повними посиланнями на першоджерела із зазначенням конкретних авторів і видань. Текстуальні запозичення та цитування думок інших дослідників оформлені відповідно до чинних стандартів та вимог Міністерства освіти і науки України, що унеможлиблює будь-яке викривлення змісту або привласнення авторства.

Інформація про результати апробації дисертації на науково-практичних конференціях та відомості про опубліковані статті у фахових виданнях повністю відповідають реальним фактам та підтверджуються відповідними збірниками й випусками журналів. Дисертація пройшла обов'язкову перевірку на наявність

текстових запозичень за допомогою спеціалізованих ліцензійних антиплагіатних систем, яка підтвердила високий рівень унікальності тексту та відсутність неправомірних запозичень, що засвідчує безумовну академічну чесність та високу культуру наукової праці здобувача.

Загальний висновок.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація Андрія Віталійовича Кузняка «Надмірний формалізм в адміністративному судочинстві України» є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, розв'язує конкретне наукове завдання, є актуальною і завершеною. Таким чином дисертаційне дослідження відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України №431 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.), а її автор Кузняк Андрій Віталійович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Завідувача кафедри процесуального права

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича,

кандидат юридичних наук, доцент

Аурика ПАСКАР

